

ΜΑΙΑ GÖREL

ΑΣ
ΔΟΥΜΕ
ΤΟΝ
ΚΟΣΜΟ
ΜΑΣ
ΑΛΛΙΩΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ: ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΜΗΤΣΟΤΑΚΗ

ΚΑΛΕΣΜΑ

ΓΙΑ

ΔΡΑΣΗ

ΤΙΤΛΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ: **Ας δούμε τον κόσμο μας αλλιώς. Κάλεσμα για δράση**

ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΩΤΟΤΥΠΟΥ: Unsere Welt neu denken: Eine Einladung

Από τις Εκδόσεις Ullstein, Βερολίνο 2020

ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: Maja Göpel

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: Τάνια Σταύρου

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ – ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ: Σοφία Αλεξάκη

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Νικήτας Βουτυράς

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Τζίνα Γεωργίου

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Βάσω Βύρρα

© Ullstein Buchverlage GmbH, Berlin, 2020

© Φωτογραφίας εξωφύλλου: Matthias Kulka, Getty Images

© ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2022

Πρώτη έκδοση: Μάιος 2022

Έντυπη έκδοση ISBN 978-618-01-3908-2

Ηλεκτρονική έκδοση ISBN 978-618-01-3909-9

Τυπώθηκε στην Ευρωπαϊκή Ένωση, σε χαρτί ελεύθερο χημικών ουσιών, προερχόμενο αποκλειστικά και μόνο από δάση που καλλιεργούνται για την παραγωγή χαρτίου.

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του Ελληνικού Νόμου (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής άδειας του εκδότη κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, διανομή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση, παρουσίαση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευσή του συνόλου ή μέρους του έργου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε. | PSICHOGIOS PUBLICATIONS S.A.

Από το 1979 | Publishers since 1979

Έδρα: Head Office:

Τατοίου 121, 144 52 Μεταμόρφωση | 121, Tatoiou Str., 144 52 Metamorfossi, Greece

Βιβλιοπωλείο: Bookstore:

Εμμ. Μπενάκη 13-15, 106 78 Αθήνα | 13-15, Emm. Benaki Str., 106 78 Athens, Greece

Τηλ.: 2102804800 • fax: 2102819550 | Tel.: 2102804800 • fax: 2102819550

e-mail: info@psychogios.gr

www.psychogios.gr • <http://blog.psychogios.gr>

ΜΑΙΑ GÖPEL

**ΑΣ
ΔΟΥΜΕ
ΤΟΝ
ΚΟΣΜΟ
ΜΑΣ
ΑΛΛΙΩΣ**

ΚΑΛΕΣΜΑ ΓΙΑ ΔΡΑΣΗ

Πρόλογος: Αλεξάνδρα Μητσοτάκη
Μετάφραση: Τάνια Σταύρου

*Για τη Γιούνα και τη Γιοζεφίνα,
τις υπέροχες κόρες μου*

Περιεχόμενα

Πρόλογος στην ελληνική έκδοση της Αλεξάνδρας Μητσοτάκη	11
Μια πρόσκληση	17
Μια νέα πραγματικότητα.	31
Φύση και ζωή	44
Άνθρωπος και συμπεριφορά	61
Ανάπτυξη και εξέλιξη	79
Τεχνολογική πρόοδος.	101
Κατανάλωση	121
Αγορά, κράτος και δημόσιο αγαθό	138
Δικαιοσύνη.	157
Σκέψη και δράση	180
Σημειώσεις	191
Πηγές	201
Περνάμε στην πράξη	203
Ευχαριστίες.	209

Πρόλογος στην ελληνική έκδοση

Το μικρό εξαιρετικό αυτό βιβλίο της Μάγια Γκέπελ το διάβασα τον Μάιο του 2020 στο τρένο, γυρίζοντας από τη Στουτγκάρδη στο Παρίσι. Ήταν το πρώτο μου ταξίδι έπειτα από τρεις μήνες απόλυτου εγκλεισμού λόγω κορονοϊού. Ένα ταξίδι, που κανονικά θα κρατούσε τρεισήμισι ώρες, κράτησε τελικά οχτώ ώρες με τέσσερις αλλαγές τρένου! Όλα φάνταζαν αλλιώς. Ο κόσμος ξαφνικά είχε αλλάξει. Τίποτα πια δεν ήταν αυτονόητο. Στα σύνορα μεταξύ Γαλλίας και Γερμανίας υπήρχε στρατιωτικός έλεγχος. Το τρένο ήταν άδειο και οι λιγοστοί επιβάτες αποφεύγαμε ο ένας τον άλλον. Η ανάγνωση του βιβλίου με συνόδεψε στο ιδιαίτερο αυτό ταξίδι. Το είχα αγοράσει το ίδιο πρωί σε ένα βιβλιοπωλείο στο Λούντβιγκσμπουργκ και μου έκανε εντύπωση ότι το βρήκα στην πρώτη θέση των μπεστ σέλερ στη Γερμανία.

Ο κόσμος μας είχε αλλάξει, όχι γιατί το επιλέξαμε αλλά γιατί μας επιβλήθηκε αυτή η αλλαγή από έναν ιό που σήμερα ξέρουμε ότι η εμφάνιση και η γρήγορη εξάπλωσή του έχει άμεση σχέση με τον τρόπο ζωής μας. Ήταν τυχαίο ότι, ακριβώς την ίδια στιγμή, διάβαζα ένα βιβλίο για το τι πρέπει να κάνουμε εμείς οι ίδιοι, ο καθένας από εμάς, για να μη δούμε κρίσεις απείρως μεγαλύτερες, απείρως χειρότερες από αυτή που μόλις διανύαμε;

Όσο διάβαζα, αντιλαμβανόμουν πως ενώ η Μάγια Γκέπελ κι εγώ είμαστε τόσο διαφορετικές, με ξεχωριστές πορείες, καταλήγαμε στα ίδια συμπεράσματα. Εκείνη γεννημένη στη Γερ-

μανία, εγώ στην Αθήνα, σε άλλη γενιά. Εκείνη σε ακτιβιστικό περιβάλλον, εγώ σε πολιτική οικογένεια. Εκείνη οικονομολόγος, ο δικός μου χώρος οι πολιτικές επιστήμες και το αναπτυξιακό δίκαιο. Διαφορετικές εμπειρίες ζωής που όμως μας οδήγησαν να μοιραζόμαστε σήμερα τη βαθιά πεποίθηση σχετικά με το πόσο σημαντικό είναι πρώτα να καταλάβουμε τι συμβαίνει γύρω μας και μετά να συμβάλουμε, ο καθένας με τον τρόπο του, στο να αλλάξουμε τον κόσμο. Να λάβουμε επιτέλους υπόψη μας τα όρια και τους φυσικούς περιορισμούς του πλανήτη μας, του ενός και μοναδικού πλανήτη που διαθέτουμε, δημιουργώντας μια κυκλική οικονομία η οποία δε θα αφήνει στο περιθώριο ένα μεγάλο μέρος της ανθρωπότητας.

Όσο το ατελείωτο εκείνο ταξίδι με το τρένο προχωρούσε τόσο σκεφτόμουν ότι θα ήθελα να μπορέσω να μοιραστώ την ανάλυση της Μάγια και στην Ελλάδα. Και ο μόνος τρόπος να το κάνω ήταν αν το βιβλίο που κρατούσα στα χέρια μου κυκλοφορούσε και στα ελληνικά. Για μένα ήταν ευχάριστη έκπληξη η άμεση θετική ανταπόκριση των Εκδόσεων Ψυχογιός, του μεγάλου αυτού εκδοτικού οίκου, τον οποίο και ευχαριστώ. Ήταν άλλη μία ένδειξη του πόσο ώριμη είναι πλέον και η δική μας κοινωνία σε μια τέτοια προσέγγιση.

Βασικός στόχος για μένα δεν είναι να συμφωνήσουν όλοι με την ανάλυση της Μάγια Γκέπελ. Είναι να ξεκινήσει η συζήτηση, ένας δημιουργικός διάλογος μακριά από ιδεοληψίες. Δεν είναι μια εύκολη συζήτηση γιατί αφορά τη ζωή μας και την καθημερινότητά μας. Αφορά το σήμερα, αφορά όμως και το αύριο.

Και αυτό ακριβώς είναι το πρόβλημα. Ποιος έχει σήμερα στις κοινωνίες μας την πολυτέλεια να ασχοληθεί με το αύριο; Και όμως, όπως θα διαβάσετε στο βιβλίο που κρατάτε στα χέρια σας, ξέρουμε εδώ και καιρό, εδώ και δεκαετίες, ότι το μο-

ντέλο ανάπτυξής μας έχει καταστροφικές συνέπειες για τη ζωή στον πλανήτη. Όμως, να που το αύριο γίνεται σήμερα. Και είμαστε πολλοί αυτοί που ψάχνουμε να καταλάβουμε πού οφείλονται οι διαδοχικές κρίσεις που ζούμε. Γιατί χωρίς αμφιβολία, για να αλλάξουν τα πράγματα, το πρώτο βήμα είναι να δούμε πώς λειτουργεί ο κόσμος μας. Να συνειδητοποιήσουμε πως όλα αυτά που συμβαίνουν γύρω μας είναι συνδεδεμένα μεταξύ τους και συνδεδεμένα με τη δική μας ζωή.

Εγώ η ίδια, όταν δημιούργησα την ActionAid Ελλάς πριν από σχεδόν είκοσι πέντε χρόνια, σίγουρα δεν τα είχα καταλάβει όλα αυτά. Πίστευα ότι μπορούμε να πετύχουμε την καταπολέμηση της ακραίας ανέχειας στις πιο φτωχές γωνιές του πλανήτη, χωρίς αυτό να έχει επίπτωση στη δική μας ζωή πέρα από μια πιο δίκαιη αναδιανομή του πλούτου.

Θυμάμαι ότι τότε, στα τέλη της δεκαετίας του '90, είχα ξεκάθαρα την εντύπωση ότι έπρεπε να επιλέξω ανάμεσα σε μία δράση με κοινωνικό σκοπό και σε μία δράση με περιβαλλοντικό στόχο. Στη διάρκεια του χρόνου όμως σιγά σιγά κατάλαβα ότι πρόκειται για τις δύο πλευρές του ίδιου νομίσματος. Και πάνω από όλα κατάλαβα ότι το ζητούμενο δεν είναι η προστασία της φύσης ή του περιβάλλοντος αλλά η προστασία της ανθρώπινης ζωής. Της δικής μας ζωής και αυτής των παιδιών μας, ως μέρος της ευρύτερης ζωής στον πλανήτη. Αυτή κινδυνεύει σήμερα και όχι ο ίδιος ο πλανήτης, που θα συνεχίσει να γυρίζει με ή χωρίς εμάς.

Μέσω της προσωπικής μου διαδρομής από την ActionAid Ελλάς στη δημιουργία του πρώτου οργανισμού μικροδανείων στην Ελλάδα, της Action Finance Initiative, και την εμπλοκή μου με το Ελληνικό Πολιτιστικό Κέντρο στο Παρίσι, είχα πλέον καταλήξει σε κάποια συμπεράσματα.

Πρώτα από όλα, πως η αλλαγή θα έρθει από τον καθένα

από εμάς. Από κάτω προς τα πάνω θα αλλάξει ο κόσμος. Ήδη αλλάζει άλλωστε, φτάνει να δούμε το ενδιαφέρον, τη δίψα για αλλαγή, τη μεγάλη ωριμότητα και τις άπειρες πρωτοβουλίες πολιτών που πάνε προς αυτή την κατεύθυνση. Στο τέλος του βιβλίου υπάρχουν πολλά τέτοια παραδείγματα από την Ελλάδα και το εξωτερικό. Πολίτες ενδυναμωμένοι, ενεργοποιημένοι, έτοιμοι να αναλάβουν το μέρος της ευθύνης που τους αναλογεί. Η συστημική αλλαγή που σίγουρα χρειάζεται δεν μπορεί να υλοποιηθεί στις δημοκρατικές κοινωνίες εάν εμείς, ως πολίτες, δε συμβάλουμε σε αυτή με την ψήφο μας, με τις επιλογές μας στην κατανάλωση, στις καθημερινές συνήθειές μας· ουσιαστικά με τον τρόπο ζωής μας.

Μέσα από τη συλλογική δουλειά που έγινε για τη δημιουργία του World Human Forum, ξεκαθάρισε επίσης για πολλούς από εμάς ότι η οικολογική κρίση, η κρίση του δημοκρατικού και κοινωνικού μας μοντέλου, του οικονομικού αλλά και του εκπαιδευτικού μας συστήματος είναι αλληλένδετες. Δεν μπορούμε να τις αντιμετωπίσουμε ξεχωριστά. Πρόκειται ουσιαστικά για μία πολιτισμική κρίση, για μία κρίση αξιών που πρέπει να μας κάνει να αναρωτηθούμε τι είναι πράγματι πιο σημαντικό για μας, τι δίνει νόημα στη ζωή μας. Τι χρειαζόμαστε για να αισθανθούμε ολοκληρωμένοι, ικανοποιημένοι από τη ζωή μας και, γιατί όχι, ευτυχισμένοι.

Η Μάγια Γκέπελ πραγματεύεται όλα αυτά τα θέματα και εξηγεί με τον δικό της τρόπο πώς και γιατί η αλλαγή για την οποία μιλάμε δεν είναι μία αλλαγή που αφορά τον έναν τομέα ή τον άλλο. Είναι η ολιστική αλλαγή πολιτισμικού μοντέλου. Είναι μία αλλαγή αντίστοιχη με αυτή που έφερε πριν από διακόσια πενήντα χρόνια η Βιομηχανική Επανάσταση. Και τότε, οι αλλαγές ήταν αντικείμενο αντιδράσεων. Άλλοι κέρδιζαν, άλλοι έχαναν. Πολλοί φοβούνταν, κάποιοι ήλπιζαν. Πάντως κανένας δεν κα-

ταλάβαινε το μέγεθός της και δεν αποκαλούσε τότε αυτό που συνέβαινε Βιομηχανική Επανάσταση.

Σήμερα, την εποχή της εκθετικής τεχνολογίας, οι ρίξεις, η «δημιουργική καταστροφή» και οι θεμελιώδεις ανατροπές επιταχύνουν δραματικά τη μετάβαση. Ζούμε όμως και σε μία εποχή όπου η ίδια η τεχνολογία μάς προσφέρει τρόπους για να δημιουργήσουμε «1.000.000 σιωπηλές επαναστάσεις». Αυτές είναι που θα μας επιτρέψουν να πετύχουμε όλοι μαζί τη βαθιά μεταμόρφωση που απαιτείται μέσα μας, στις κοινωνίες μας και στη σχέση μας με τη φύση. Και ίσως κάποτε στο μέλλον, θα μιλάνε για την εποχή μας ως την αρχή της «Οικολογικής Επανάστασης»!

ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΜΗΤΣΟΤΑΚΗ

Προέδρος & Συνιδρύτρια
World Human Forum

Μια πρόσκληση

«Στα μέσα του 20ού αιώνα, οι άνθρωποι μαθαίνουν πρώτη φορά πώς φαίνεται ο πλανήτης τους από το διάστημα. Ίσως κάποτε οι ιστορικοί του μέλλοντος καταλήξουν ότι αυτό το θέαμα άλλαξε τη συνείδησή μας πολύ πιο ουσιαστικά απ' όσο η ίδια η –τόσο σοκαριστική για την ανθρώπινη σκέψη– κοπερνίκεια επανάσταση του 16ου αιώνα, με τον εξοστρακισμό του πλανήτη από το κέντρο του σύμπαντος».

ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΚΘΕΣΗ ΜΠΡΟΥΝΤΛΑΝΤ ΤΗΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ
ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΤΩΝ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΕΘΝΩΝ
ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Λονδίνο, Οκτώβριος 2019. Κατά την πρωινή ώρα αιχμής, δύο άντρες σκαρφαλώνουν στην οροφή ενός βαγονιού του μετρό, εμποδίζοντας έτσι την έξοδό του από τον σταθμό. Οι άνθρωποι που μετακινούνται με το μετρό για να πάνε στην εργασία τους βρίσκονται μπροστά σε κλειδωμένα βαγόνια. Και καθώς η πράξη των δύο αντρών παραλύει σταδιακά ολόκληρο το δίκτυο, η κατάσταση στην αποβάθρα γίνεται ολοένα και πιο εκρηκτική. Ενώ κάποιοι συνειδητοποιούν θυμωμένοι πως θα αργήσουν για τις δουλειές τους, οι άντρες στην κορυφή του συρμού ξεδιπλώνουν ένα πανό με την επιγραφή «Business as usual = death», που πάνω-κάτω σημαίνει: Αν συνεχίσουμε έτσι, μόνο ο θάνατος μας περιμένει.

Στην περίπτωση των ατόμων που μετακινούνται με το μετρό, το «συνεχίζοντας έτσι όπως συνήθως» σημαίνει απλώς ότι πηγαίνεις να εργαστείς· ίσως σε ένα γραφείο ή σε κάποιο εργοστάσιο· για να πάρεις θέση μπροστά σε έναν υπολογιστή ή σε μια μηχανή, να συμμετάσχεις σε μια σύσκεψη, να κατασκευάσεις ή να αναθέσεις κάτι· να αυξήσεις τον κύκλο εργασιών και τα κέρδη, να συνεισφέρεις στην ανάπτυξη, να εξασφαλίσεις τη θέση σου, άρα και την ύπαρξή σου· με σκοπό να πληρώσεις το νοίκι σου, τα δάνειά σου και να μπορέσεις να αγοράσεις κάτι για σένα και για τα παιδιά σου. Εν συντομία: να συνεχίσεις τη ζωή σου έτσι όπως εσύ την έχεις γνωρίσει και την έχεις συνηθίσει.

Ποιο λάθος εμπεριέχει όλο αυτό – και μάλιστα λάθος θανάσιμο;

Οι δύο άντρες που στέκονται στην οροφή του βαγονιού εκείνο το φθινοπωρινό λονδρέζικο πρωινό ανήκουν σε μια οργάνωση οικολόγων ακτιβιστών που αποκαλείται «Extinction Rebellion»¹, το οποίο σημαίνει περίπου «Εξέγερση ενάντια στον αφανισμό». Με τη λέξη αφανισμός, ενάντια στον οποίο εξεγείρονται, δεν εννοούν μόνο αυτόν των ειδών του ζωικού βασιλείου, κάτι που δυστυχώς συντελείται με εντατικό ρυθμό. Δεν τους ενδιαφέρουν μόνο οι φάλαινες, οι μέλισσες ή οι πολικές αρκούδες. Όχι, εννοούν –χωρίς την παραμικρή δόση ειρωνείας– την εξαφάνιση του ίδιου του είδους μας, του ανθρώπινου. Μιλούν δηλαδή για τη δική μας εξαφάνιση.

Συγκρινόμενα με την Γκρέτα Τούνμπεργκ –εκείνο το κορίτσι που, ξεκινώντας από μια σχολική διαμαρτυρία, πυροδότησε ένα από τα μεγαλύτερα κινήματα στην ιστορία της ανθρωπότητας– τα μέλη της «Εξέγερσης ενάντια στον αφανισμό» είναι τα πλέον ανυπάκουα πολιτικά μεταξύ όσων μάχονται για την προστασία του κλίματος και του περιβάλλοντος. Από τη

μια πλευρά, τα άτομα αυτά απαιτούν από τους πολιτικούς να λάβουν μακροπρόθεσμα μέτρα που θα προστατέψουν τον πλανήτη από την υπερθέρμανση και υποβάλλουν συχνά συγκεκριμένες προτάσεις. Από την άλλη πλευρά, δεν κατεβαίνουν απλώς σε διαδηλώσεις, αλλά συνηθίζουν να εμποδίζουν δημόσιες διαδικασίες, φορώντας συχνά πολύχρωμες στολές και υπακούοντας στον απαράβατο κανόνα να κρατούν πάντα ειρηνική στάση. Εκείνη τη λονδρέζικη φθινοπωρινή μέρα, εκατοντάδες ακτιβιστές κλείνουν δρόμους, αλυσοδένονται σε γέφυρες ή καταλαμβάνουν τις αίθουσες υποδοχής αεροδρομίων. Χωρίς τη χρήση βίας και προκαλώντας όσο το δυνατόν μεγαλύτερη αίσθηση, θέλουν να αναχαιτίσουν αυτό το οποίο θεωρούν την πραγματική αιτία της κλιματικής αλλαγής και της εκτός ορίων καταστροφής της ζωής: την απολύτως κανονική μας καθημερινότητα.

Όλη αυτή η κατάσταση αποδεικνύεται τόσο δυσβάσταχτη για τους ανθρώπους που δεν μπορούν να επιβιβάσουν στον συρμό τους το συγκεκριμένο πρωινό, ώστε βομβαρδίζουν τους δύο ακτιβιστές με σάντουιτς και ροφήματα. Όταν κι αυτό δεν έχει αποτέλεσμα, ένα άτομο σκαρφαλώνει στην οροφή και τραβάει τους δύο άντρες κάτω στην αποβάθρα, όπου ξυλοκοπούνται από τον οργισμένο όχλο πριν προλάβει να φτάσει η αστυνομία, η οποία τελικά τους συλλαμβάνει.

Το ζητούμενο σε αυτή την αντιπαράθεση δεν ήταν ένα χορταστικό κομμάτι ψωμί, μια γουλιά καθαρό νερό, ένα στέγαστρο πάνω από το κεφάλι ή το τελευταίο λίτρο βενζίνης. Το ζήτημα ήταν μια ολιγόλεπτη καθυστέρηση στη διαδρομή για τη δουλειά. Οι μεν θέλουν να σώσουν τον κόσμο, οι δε να πάνε στο γραφείο. Οι μεν θέλουν να καταρρίψουν τις συνήθειες, οι δε να κρατηθούν γερά από αυτές. Και, παρόλο που οφείλει να αναγνωρίσει κανείς πως, κατά βάθος, το θέμα και των δύο

πλευρών είναι η ύπαρξη η δική τους και των παιδιών τους, η επιθυμία της μιας πλευράς φαίνεται να εξοστρακίζει την επιθυμία της άλλης. Φαινομενικά, πρέπει να χάσει ο ένας για να κερδίσει ο άλλος. Υπάρχει μόνο το «είτε – είτε», μόνο το «εμείς» ή «αυτοί».

Αυτό θα είναι το μέλλον μας κατά τη διάρκεια της κλιματικής αλλαγής;

Αυτή θα είναι η ζωή μας, αυτοί θα είναι οι αγώνες μας;

Τη σημερινή εποχή τα συστήματα, που φαίνονταν ότι λειτουργούσαν αξιόπιστα επί δεκαετίες και προμήθευαν την ανθρωπότητα σταδιακά με όλο και περισσότερη ενέργεια, τρόφιμα, φάρμακα και ασφάλεια, βρίσκονται πλέον σχεδόν παντού, αλλά ταυτόχρονα υφίστανται πίεση. Τα συστήματα αυτά διαμόρφωσαν μια εποχή στην οποία, σε γενικές γραμμές, υπήρχε αφθονία από τα πάντα. Ευημερία, ακόμα και για τους φτωχούς. Πρόοδος, σε όλους τους τομείς της επιστήμης και της τεχνολογίας. Ειρήνη, ακόμα και μεταξύ κρατών με εντελώς διαφορετικά πολιτικά συστήματα. Όταν τα πάντα υπάρχουν σε αφθονία και αυξάνονται συνέχεια, ακόμα και τα ζητήματα καταννομής των αγαθών δεν έχουν τόση βαρύτητα. Η έκπληξη για το ότι η εποχή αυτή μπορεί κάποτε να τελειώσει, η αντίδραση που προκαλεί ακόμα και η απλή υπόνοια του παραπάνω γεγονότος και η άγνοια για το τι θα μπορούσε να ακολουθήσει αποδεικνύουν πόσο έχουμε συνηθίσει αυτή την κατάσταση και πόσο φυσιολογική τη θεωρούμε. Ότι στη γενιά των γονιών μας θεωρούνταν προνόμιο αποτελεί σήμερα για τους περισσότερους ανθρώπους καθημερινότητα.

Ταυτόχρονα, διαισθανόμαστε πως δεν πρόκειται «να συνεχίσουμε έτσι».

Άλλωστε, δεν είναι μόνο η κλιματική αλλαγή, το πλαστικό στους ωκεανούς, οι πυρκαγιές στο τροπικό δάσος ή η εργο-

στασιακή κτηνοτροφία. Είναι ταυτόχρονα τα όλο και πιο φουσκωμένα ενοίκια στις πόλεις, οι νευρικές χρηματαγορές, το διευρυνόμενο χάσμα ανάμεσα στη φτώχεια και τον πλούτο, τα ανερχόμενα ποσοστά του συνδρόμου επαγγελματικής εξουθένωσης (burnout) και οι ακατανόητες, πολύπλοκες συνέπειες της γενετικής μηχανικής και της ψηφιοποίησης. Εδώ και καιρό έχουμε αντιληφθεί πως οι καιροί αλλάζουν. Το παρόν μας δείχνει εύθραυστο, ενώ το μέλλον φαίνεται πως διαγράφει μια ασυγκράτητη πορεία προς εκείνα τα σενάρια που τα γνωρίζουμε μόνο από ταινίες καταστροφής. Οι τόσο δημοφιλείς στη σύγχρονη εποχή ουτοπίες μετατράπηκαν σε δυστοπίες. Η εμπιστοσύνη μας στο μέλλον μεταλλάχθηκε σε ανησυχία και φόβο. Οτιδήποτε υποσχόταν, σε μικρότερη κλίμακα, ωφέλιμες λύσεις και ανέσεις υψηλού επιπέδου εξελίχθηκε σε απειλή, σε παγκόσμια κλίμακα. Υποψιαζόμαστε ότι βρισκόμαστε μπροστά σε τεράστιες ανατροπές: Αυτό που πρόκειται κάποτε να υπάρξει σχετίζεται όλο και λιγότερο με αυτό που υπήρξε μόλις πριν από λίγο, οι αυτονόητες ενέργειες και οι εύκολες λύσεις εξανεμίζονται. Κάθε απάντηση σε ένα πρόβλημα φαίνεται πως επιδεινώνει ταυτόχρονα κάποιο άλλο. Το αποτέλεσμα είναι να οξύνονται οι αντιπαραθέσεις σχετικά με το ποιο πρόβλημα οφείλει να λυθεί κατά προτεραιότητα.

Πώς θα μας φαινόταν, όμως, αν βρίσκαμε μηχανισμούς με τους οποίους θα μπορούσαμε να αντιμετωπίσουμε ταυτόχρονα περισσότερα προβλήματα; Μηχανισμούς που ίσως θέσουν υπό αμφισβήτηση πολλές πεποιθήσεις, αλλά συγχρόνως θα μας επιτρέψουν, αντί να απορρίπτουμε παθητικά και αντιδραστικά ένα δυσοίωνα μέλλον, να διαμορφώσουμε ενεργά ένα επιθυμητό;

Σας προσκαλώ, λοιπόν, να ανακαλύψουμε μαζί τέτοια εργαλεία και μηχανισμούς. Γιατί το μέλλον δεν είναι κάτι που πέφτει

από τον ουρανό. Ούτε κάτι που συμβαίνει έτσι απλά, λες και είναι γραφτό να συμβεί. Είναι, εν πολλοίς, το αποτέλεσμα των δικών μας αποφάσεων.

Γι' αυτό σας απευθύνω πρόσκληση να ρίξουμε μια προσεκτική ματιά στον κόσμο στον οποίο ζούμε όλοι μας, εσείς, εγώ, ώστε να ανακαλύψουμε εκ νέου τις δυνατότητές του. Η ανθρωπότητα έχει κάνει πολλές φορές στην ιστορία της κάτι ανάλογο, ειδικά σε περιόδους κρίσης. Πολλές τεχνολογικές ανακαλύψεις προέκυψαν από την ανάγκη εξεύρεσης εναλλακτικής λύσης – όπως συμβαίνει σήμερα με τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας. Πολλές κοινωνικές εξεγέρσεις προέκυψαν από την πεποίθηση πως ίσως είναι δυνατό τα πράγματα να διαμορφωθούν και κάπως διαφορετικά. Και για σκεφτείτε: Οι γυναίκες μπορούν να ψηφίζουν και να κυβερνούν κράτη.

Οι σημερινές ανατροπές ορίζονται από μια κλίμακα που περιλαμβάνει όχι μόνο μερικές κοινωνικές ομάδες αλλά την κοινωνία συνολικά. Στην επιστήμη περιγράφονται ως μεγάλοι μετασχηματισμοί και περιέχουν οικονομικές, πολιτικές, κοινωνικές και πολιτιστικές διεργασίες – συμπεριλαμβανομένου και του τρόπου με τον οποίο βλέπουμε τον κόσμο. Ως παραδείγματα μπορούν να αναφερθούν η Νεολιθική και η –κατά πολύ μεταγενέστερη– Βιομηχανική Επανάσταση. Στην πρώτη περίπτωση μικρές νομαδικές ομάδες εγκαταστάθηκαν κάπου μόλις και με τον καιρό εξελίχθηκαν σε φεουδαρχικές αγροτικές κοινωνίες. Στη δεύτερη περίπτωση η χρήση των ορυκτών καυσίμων οδήγησε σε νέα οργάνωση της οικονομίας και της κοινωνίας, βάζοντας στο παιχνίδι πρώτα την αστική τάξη κι έπειτα ολόκληρα εθνικά κράτη.

Ο κόσμος μας σήμερα διαφέρει ριζικά από τον κόσμο διακόσια πενήντα χρόνια πριν, τότε που ξεκίνησε η Βιομηχανική Επανάσταση. Παρ' όλα αυτά, εμείς συνεχίζουμε να αναζητού-

με λύσεις στα σύγχρονα προβλήματα σύμφωνα με την οπτική γωνία εκείνης της εποχής. Αμελήσαμε να ελέγχουμε κατά πόσον τα σχέδια και οι συλλογισμοί μας είναι κατάλληλα για το παρόν. Κι όμως, η λεπτομερέστερη εξέτασή τους θα ξεκαθαρίσει το τοπίο προς όφελος των μηχανισμών με τους οποίους θα προσπαθήσουμε να βγούμε από την κρίση που αντιμετωπίζουμε διαμορφώνοντας το μέλλον μας.

Αυτό το βιβλίο, λοιπόν, δεν είναι αφιερωμένο στο κλίμα. Δεν ασχολείται με την άνοδο της μέσης θερμοκρασίας της Γης τα επόμενα χρόνια και με τις επιπτώσεις που θα έχει για τη ζωή στον πλανήτη μας. Δε μιλάει για το λιώσιμο των πάγων, για τη διαρκή άνοδο της στάθμης της θάλασσας ή για περιοχές που έχουν καταστεί ακατοίκητες λόγω πλημμυρών, ερημοποίησης ή επειδή έχουν πληγεί από αμέτρητες καταστροφικές καιτιγίδες. Δε μας παρέχει πληροφορίες για τη μεγαλύτερη εξαφάνιση ζωντανών οργανισμών από το τέλος των δεινοσαύρων, για την οξίνιση* των ωκεανών, για τη λειψυδρία, την πείνα, τις επιδημίες και τα κύματα προσφύγων ή για οποιοδήποτε άλλο από τα αμέτρητα σενάρια για τα οποία μας προειδοποιούν οι επιστήμονες όλου του κόσμου εδώ και δεκαετίες – και τα οποία, σύμφωνα με τις μελέτες τους, φαίνονται να βρίσκονται πολύ πιο κοντά στην πραγματοποίησή τους απ’ όσο φαντάζονται και οι ίδιοι.

Εγώ δεν είμαι κλιματολόγος. Είμαι κοινωνική επιστήμονας και το κύριο ενδιαφέρον μου είναι η πολιτική οικονομία. Μελετώ τον τρόπο με τον οποίο διαχειρίζονται οι άνθρωποι την οικονομία και πώς διαμορφώνουν ανάλογα τις ζωές τους. Επιπλέον, τι είδους σχέσεις συνάπτουν με τη φύση και τους συ-

* Η αύξηση του ποσοστού του διοξειδίου του άνθρακα που απορροφάται από τους ωκεανούς λόγω της ανθρωπίνης δραστηριότητας. (Σ.τ.Μ.)

νανθρώπους τους. Πώς μεταχειρίζονται τους πόρους, την ενέργεια, την ύλη, την αποδοτικότητα, το εργατικό δυναμικό. Με βάση ποιους κανόνες οργανώνουν την εργασία, το εμπόριο και τη ροή του χρήματος. Ποιες τεχνολογίες αναπτύσσουν και πώς τις εφαρμόζουν. Μα, πάνω απ' όλα, με ενδιαφέρει να μελετώ πώς ακριβώς προκύπτουν οι λύσεις που επιλέγονται κάθε φορά και γιατί υπερισχύουν κάποια σχέδια έναντι κάποιων άλλων. Ποιες ιδέες, αξίες και ενδιαφέροντα κρύβονται από πίσω; Από πού προέρχονται αυτές οι ιδέες; Πώς κατάφεραν να προκύψουν από τις ιδέες αυτές οι ισχυρές εκείνες θεωρίες που σήμερα δεν καθορίζουν απλώς την οικονομία μας αλλά και τη σκέψη μας, τις πράξεις μας, τη ζωή μας ολόκληρη – ακόμα και τα συναισθήματά μας; Και γιατί αυτές οι ιδέες και θεωρίες που έχουν παγιωθεί εδώ και διακόσια πενήντα χρόνια δεν είναι πλέον απαραίτητες για να μετατρέψουμε την κρίση των κοινωνιών μας και των οικολογικών μας συστημάτων σε ευκαιρία για το μέλλον;

Ίσως νομίζουμε πως το οικονομικό μας σύστημα αναπτύχθηκε εντελώς φυσιολογικά, όπως εξελισσόταν κάποτε η χλωρίδα και η πανίδα του πλανήτη, χωρίς τη δική μας σύμπραξη. Όμως, τα συστήματα που έχουν κατασκευάσει οι άνθρωποι λειτουργούν διαφορετικά. Εμείς αξιολογούμε τη θέση μας, θέτουμε στον εαυτό μας κανόνες κι έτσι μπορούμε να μεταβάλλουμε την κατάσταση στην οποία βρισκόμαστε. Αυτή η μεταβολή μπορεί να είναι πολιτισμική, να σχετίζεται με την οικονομία ή απλώς με ένα εθνικό σύνορο – και τις περισσότερες φορές όλα αυτά μαζί. Ακόμα κι αν στην καθημερινότητά μας δεν μπορούμε να αντιληφθούμε ή να παρακολουθήσουμε αυτές τις δημιουργικές διεργασίες –γιατί από τις ιδέες και τις καινοτομίες έχουν ήδη προκύψει κοινοτοπίες, νόμοι, θεσμοί και συνήθειες– εντούτοις οι απόλυτα δικοί μας κανόνες είναι αυτοί

που αποτέλεσαν τη ραχοκοκαλιά του κόσμου μας, έτσι όπως τον ξέρουμε και τον έχουμε διαμορφώσει.

Αν θέλουμε, λοιπόν, να κατανοήσουμε πώς κατέστη δυνατό να φέρει η ανθρωπότητα τον πλανήτη –τον μοναδικό που διαθέτει– στα όρια της κατάρρευσης σε διάστημα μόλις δύο γενεών, πρέπει να προσεγγίσουμε ξανά όλες αυτές τις ιδέες, τις δομές και τους κανόνες.

Τι σημαίνει να «προσεγγίσουμε»;

Να αναγνωρίσουμε τι είναι αυτό που κάνουμε και να αναρωτηθούμε γιατί το κάνουμε. Στην επιστήμη το ονομάζουμε αυτό στοχαστική προσέγγιση. Κι εκεί μέσα κρύβεται μια ευκαιρία – η ευκαιρία να μάθουμε. Γιατί, αν δεν αναρωτηθούμε τι κάνει κάποιος και γιατί το κάνει, δεν μπορούμε ούτε να αποφασίσουμε ούτε να δράσουμε διαφορετικά. Αν δεν είμαστε ανοιχτοί στις εναλλακτικές λύσεις, η απάντησή μας στα νέα προβλήματα θα μοιάζει με κακέκτυπο των παλιών πεποιθήσεων.

Αν εξετάζουμε τα ζητήματα από τη βάση τους και πειραματιζόμαστε με διαφορετικές απαντήσεις, θα ξανακερδίσουμε την ελευθερία και τη δύναμη της δημιουργίας. Θα έχουμε ξανά την ευκαιρία να διαμορφώνουμε εγκαίρως νέα και πρωτότυπα πλάνα, αντί να αντιμετωπίζουμε τις προκλήσεις με παρωχημένα αντιγράφα. Γι' αυτό μου προσφέρει τόση ευχαρίστηση η ιδιότητα του επιστήμονα. Και γι' αυτό γράφω τούτο το βιβλίο. Δεν πρόκειται για κάποια επιτομή λεπτομερειών όλων των αποχρώσεων, δεδομένων, αριθμών και διαφορών μεταξύ μεμονωμένων προγνώσεων και στατιστικών μοντέλων. Πρόκειται για μια προσπάθεια να οριοθετήσω την αλλαγή των καιρών, έτσι όπως τη διαισθανόμαστε σήμερα, με όσο το δυνατόν προσιτό τρόπο, και να προτείνω κάποιες ιδέες και προοπτικές που κρύβονται ανάμεσα στις φαινομενικά ακλόνητες θέσεις των φρουρών και των τιμητών του κατεστημένου. Σκο-

πός είναι να κατορθώσουμε να βρούμε μαζί τον προσανατολισμό μας στη διαδικασία διερεύνησης ενός κοινού, βιώσιμου μέλλοντος.

Μεγάλωσα σε ένα χωριό κοντά στο Μπίλεφελντ της Βόρειας Ρηνανίας-Βεστφαλίας, όπου οι γονείς μου, μαζί με ένα ζευγάρι φίλων που είχαν επίσης παιδιά, είχαν αγοράσει και ανακαινίσει ένα παλιό αγροτόσπιτο. Το σπίτι ήταν αρκετά μεγάλο ώστε να έχει κάθε οικογένεια τα δικά της δωμάτια, παρ' όλα αυτά ζούσαμε όλοι συνεχώς μαζί. Τα παιδιά των φίλων των γονιών μου τα νιώθω σαν αδέρφια μου μέχρι σήμερα. Όλοι πηγαίναμε στο ίδιο σχολείο, ένα νεοσύστατο εκείνη την εποχή πειραματικό σχολείο, στο οποίο αντί για βαθμούς υπήρχαν οι λεγόμενες εκθέσεις μαθησιακής προόδου. Όταν επιστρέψαμε το απόγευμα στο σπίτι, κάποιος από τους ενήλικες αναλάμβανε εναλλάξ τη φροντίδα μας, ώστε να μπορέσουν οι υπόλοιποι να εργαστούν. Εμείς τα παιδιά εξαφανιζόμασταν στο ρυμουλκούμενο τροχόσπιτο που υπήρχε στον κήπο μας, το οποίο, φυσικά, το είχαμε βάψει στα χρώματα του ουράνιου τόξου. Όπως φαντάζεστε, στο χωριό μάς θεωρούσαν χίπηδες, παρόλο που όλοι οι ενήλικες ασκούσαν αστικά επαγγέλματα. Οι γονείς μου είναι γιατροί, στρατευμένοι στον αγώνα για την πρόληψη των ασθενειών και τη βέλτιστη αντιμετώπιση των τραυμάτων. Και οι δύο εξακολουθούν να είναι μέχρι σήμερα μέλη της IPPNW, της Διεθνούς Οργάνωσης Ιατρών για την Πρόληψη του Πυρηνικού Πολέμου.

Κατά τη δεκαετία του 1980 είχα, λοιπόν, μια ιδιότυπα τυπική παιδική ηλικία στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, παρ' όλα αυτά, όμως, παρακολουθώντας μαθήματα στο πειραματικό σχολείο μας, συνειδητοποιούσα πόσο προνομιούχα μεγαλώναμε στο οικοκοινωνικό αγροτόσπιτό μας.

Ομολογώ βέβαια πως δε μου άρεσαν ιδιαίτερα τα χορτοφαγικά χάμπουργκερ που είχαμε στο σπίτι – ή τουλάχιστον θα τα συνόδευα ευχαρίστως με μια κόκα-κόλα, που κι αυτή ήταν αποκλεισμένη από το μενού της κουζίνας μας. Η αλήθεια είναι πως το κρέας δε μου έλειπε ιδιαίτερα, μόνο το γάλα, οι ξηροί καρποί και τα μανιτάρια. Ήταν η περίοδος λίγο μετά το Τσερνόμπιλ. Θυμάμαι ακόμα, σαν να ήταν χτες, το χοντρό σακί με το γάλα σε σκόνη στην αποθήκη τροφίμων και την ανακοίνωση που προειδοποιούσε να μην τριγυρνάμε στα χωράφια τις πρώτες μέρες μετά το πυρηνικό ατύχημα. Η έκταση της ακτινοβολίας ήταν ασαφής. Ήταν παράξενο γιατί, συν τοις άλλοις, ήταν αόρατη.

Δύο χρόνια αργότερα, ξέσπασε ο πρώτος πόλεμος στον Κόλπο και εμείς, μαζί με άλλους μαθητές, αποκλείσαμε τη Γιάνπλατς, μία από τις κεντρικότερες πλατείες του Μπίλεφελντ, διαμαρτυρόμενοι υπέρ της ειρήνης. Και κάποια στιγμή, εκείνη την εποχή, μου γεννήθηκε το ερώτημα: Όλοι οι άνθρωποι που γνωρίζω επιθυμούν αγάπη, ειρήνη, την εξάλειψη της φτώχειας και ένα όμορφο και ασφαλές περιβάλλον. Γιατί λοιπόν, αφού τα επιθυμούμε όλοι, είναι τόσο περίπλοκο να τα αποκτήσουμε;

Τι μας εμποδίζει ως κοινωνία;

Η εύρεση απαντήσεων σε αυτό το παράδοξο είναι το ερέθισμα που χαράσσει έως σήμερα την πορεία μου στον κόσμο. Σπούδασα στη Γερμανία, στην Ισπανία, στην Ελβετία και στον Καναδά και διέσχισα με ένα σακίδιο τις ΗΠΑ και τη Νότια Αμερική. Εργάστηκα εθελοντικά στον Γερμανικό Σύνδεσμο Περιβάλλοντος και Προστασίας της Φύσης, γνωρίζοντας με αυτό τον τρόπο το Χονγκ Κονγκ, το Μεξικό και συμμετέχοντας σε διάφορα συνέδρια αφιερωμένα στο παγκόσμιο εμπόριο. Κατά τη διάρκεια των συνεδρίων, συνεργαστήκαμε με το διεθνές δίκτυο «Our World is not for Sale» (Ο Κόσμος μας δεν

Πωλείται). Για το ίδρυμα «World Future Council – WFC» (Παγκόσμιο Συμβούλιο για το Μέλλον) ανέπτυξα, μαζί με πρωτοπόρους της βιώσιμης ανάπτυξης απ’ όλο τον κόσμο, πολιτικές προτάσεις για την καλύτερη προστασία των συμφερόντων και των δικαιωμάτων των μελλοντικών γενεών και τις προέβαρα τόσο στα Ηνωμένα Έθνη, στη Νέα Υόρκη, όσο και στην Ευρωπαϊκή Ένωση, στις Βρυξέλλες. Όταν έγινα μητέρα, επέλεξα να δραστηριοποιηθώ επαγγελματικά στο Ινστιτούτο Wuppertal, έναν ερευνητικό οργανισμό για το περιβάλλον, το κλίμα και την ενέργεια. Εκεί κατάφερα να συνδυάσω την πρακτική εμπειρία μου με τις βασικές αρχές της έρευνας για την αλλαγή, καθώς και να τις επεξεργαστώ θεωρητικά. Με το ένα πόδι ήμουν πάντα επιστήμονας, αλλά ο σκοπός μου δεν ήταν ποτέ να αποκτώ γνώση μόνο και μόνο για να τη μοιράζομαι σε έναν στενό κύκλο με άλλους ειδικούς και με ανθρώπους που λαμβάνουν τις αποφάσεις. Εκτός αυτού, πάντα υπήρχε κάτι που με ωθούσε στην ευρύτερη κοινωνία και, πολύ περισσότερο, σε τόπους όπου οι άνθρωποι είναι παθιασμένοι να επιτύχουν στόχους πέρα από την προσωπική τους ευημερία και ευτυχία. Απέκτησα απίστευτα πολλές γνώσεις χάρη σε πολλούς τέτοιους ανθρώπους, τις οποίες προσπάθησα να εντάξω στο επιστημονικό μου έργο. Σήμερα εργάζομαι ως γενική γραμματέας του Επιστημονικού Συμβουλίου της Ομοσπονδιακής Κυβέρνησης για την Παγκόσμια Κλιματική Αλλαγή (WBGU). Πρόκειται για μια επιτροπή ανεξάρτητων εμπειρογνομόνων που συγκεντρώνει τακτικά το γνωστικό υπόβαθρο για τις σημαντικότερες περιβαλλοντικές και αναπτυξιακές τάσεις, ώστε να μπορούν να ενημερωθούν οι πολιτικοί που είναι υπεύθυνοι για τη λήψη των αποφάσεων. Μεγάλο μέρος του χρόνου μου το αφιερώνω στην ενημέρωση για τα συμπεράσματα του συμβουλίου, ώστε να γίνουν κατανοητά

από όσο το δυνατόν περισσότερους ανθρώπους. Άλλωστε, ειδικά σε αυτούς τους αναπόφευκτα εξωπραγματικούς καιρούς, παραμένω αμετανόητη ουμανίστρια και πιστεύω στη δύναμη της γνώσης και της συνείδησης. Και στην προοπτική συνεννόησης, φυσικά, όταν εξακριβωθούν οι ρίζες της παρεξήγησης και όταν μπορέσουν οι άνθρωποι να συναντηθούν σε μια κοινή γραμμή πέρα από τις παγιωμένες αντιλήψεις τους. Για τους λόγους αυτούς ίδρυσα αρχικά, τον Μάρτιο του 2019, μαζί με μια μικρή ομάδα επιστημόνων την οργάνωση «Scientists for Future – S4F» (Επιστήμονες για το Μέλλον) και σε μια ανοιχτή επιστολή υποστήριξα ότι είναι απόλυτα δικαιολογημένες οι διαμαρτυρίες των νέων ανθρώπων στους δρόμους μας. Δεν υπολογίζαμε σε καμιά περίπτωση πως, μέσα σε μόλις τρεις εβδομάδες, θα συνυπέγραφαν αυτή την επιστολή 26.800 επιστήμονες από τη Γερμανία, την Αυστρία και την Ελβετία. Ούτε ότι η ομοσπονδιακή συνέντευξη Τύπου που οργανώθηκε για να συζητηθεί η θέση μας θα είχε τόσο μεγάλη απήχηση στα κοινωνικά δίκτυα.

Όλοι εμείς, τα μέλη της S4F, το θεωρούμε προσωπική μας ευθύνη να παρέχουμε, σε αυτό το χρονικό σημείο, νέες, πρωτότυπες προτάσεις.

Και βλέπω να υποφώσκει μια απίστευτη ευκαιρία στην προθυμία μας να ενημερωθούμε και να επανεξετάσουμε παγιωμένες αντιλήψεις. Δεν έχει εξηγηθεί βέβαια ακόμα το παράδοξο των παιδικών μου χρόνων, αλλά έχει γεννηθεί η σημαντικότερη προϋπόθεση για την επίτευξη της αλλαγής: ένα πλαίσιο πιθανοτήτων είναι πλέον ορατό.

Οι παγκόσμιες κρίσεις στο περιβάλλον και την κοινωνία δεν είναι απλές συμπτώσεις. Αποκαλύπτουν τον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζουμε τους εαυτούς μας και τον πλανήτη στον οποίο

κατοικούμε. Αν θέλουμε να υπερνικήσουμε αυτές τις κρίσεις, πρέπει να συνειδητοποιήσουμε τους κανόνες με βάση τους οποίους χτίσαμε το οικονομικό μας σύστημα. Μόνο όταν τους κατανοήσουμε πλήρως, θα μπορέσουμε να τους αλλάξουμε – και να ξανακερδίσουμε την ελευθερία μας.

ΜΠΕΣΤ ΣΕΛΕΡ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ *DER SPIEGEL*

Η Μάγια Γκέπελ καταφέρνει να συμπυκνώσει με επιτυχία την ιστορία της ανθρωπότητας, από τον Homo Sapiens ως την Γκρέτα Τούνμπεργκ, την οικονομική θεωρία, από τον Άνταμ Σμιθ ως τον Τομά Πικετί, τις εξελίξεις στον τομέα του περιβάλλοντος και τη συστημική κριτική, σε ένα σύντομο αλλά μεστό δοκίμιο.

**FRANKFURTER
ALLGEMEINE ZEITUNG**

Εκδόσεις ΨΥΧΟΓΙΟΣ
www.psichogios.gr

ΚΩΔ. ΜΗΧ. ΣΗΣ. 24975

